

MAKROKREATÍVNE ÚČTOVNÍCTVO A JEHO VPLYV NA VERNÝ A PRAVDIVÝ OBRAZ¹

Macrocreative Accounting and its Impact on True and Fair View

Miloš Tumpach, Stanislava Husárová

Jedným z často citovaných problémov účtovného výkazníctva je aplikácia tzv. *kreatívneho účtovníctva* – teda *účelovej voľby a použitia takého spôsobu účtovania, oceňovania a prezentácie, ktorý vedie k vopred určenému cieľu* . Týchto cieľov pritom existuje nepreberné množstvo – od zlepšenia vykázananej finančnej situácie pri získavaní nového kapitálu, cez zlepšenie dosiahnutých výsledkov hospodárenia posudzovaných pri hodnotení manažmentu až po redukciu argumentov, ktoré by svedčili v prospech obvinení podnikov zo zneužitia svojho postavenia na trhu. Pretože uvedené ciele sledujú úzko partikulárne záujmy obchodných spoločností, a často len niektorých osôb v nich, spravidla sa *kreatívne účtovníctvo* chápe a podrobnejšie analyzuje iba na podnikovej úrovni. Takmer vo všetkých prípadoch sa pritom vníma, že *kreatívne účtovníctvo* môže zahŕňať aj postupy ktoré sú implicitne nelegálne (schéma 1) alebo postupy, ktoré sa ako nelegálne môžu javiť iba z pohľadu zákonnej povinnosti zabezpečovať *verný a pravdivý obraz* .

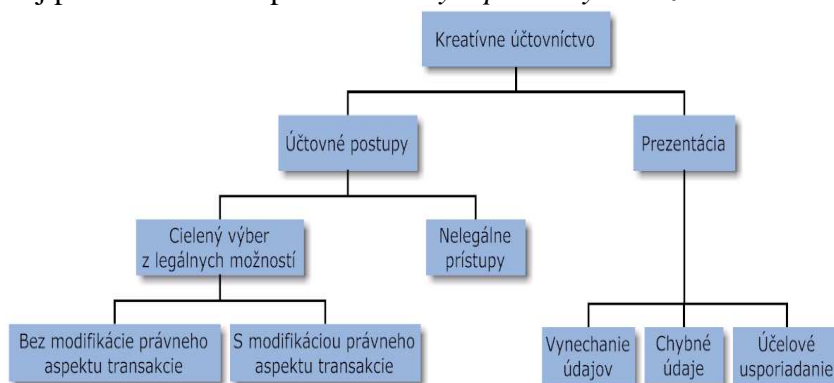

Schéma 1

Bokom však zostáva iný zaujímavý aspekt kreatívneho účtovníctva – a tým je účelové ovplyvňovanie samotných **účtovných pravidiel** s cieľom dosiahnutia žiaduceho cieľa. Parafrázujúc vymedzenie **kolektívnej intencie** (Ordelleil, in Leuz 2005) môže vplyvom jednotlivcov (alebo lobistických skupín) prísť buď k takým zmenám účtovných pravidiel alebo naopak k zabráneniu takých zmien, ktoré zodpovedajú náhľadu zúčastnených skupín na to, aké funkcie by účtovníctvo malo či nemalo plniť. Pre príklad nemusíme ísť ďaleko – samotné vytvorenie regulácie účtovníctva v jeho novodobej podobe je vo významnej výsledkom **politických** tlakov – či už bolo ich zámerom vytvorenie informačnej základne pre správu daní, pre obchodovanie na burzách, boj proti inflačným tlakom alebo zabezpečenie potrieb riadenej ekonomiky. O tom že politická stránka (teda akési **makrokreatívne účtovníctvo**) má pri prijímaní a presadzovaní účtovných pravidiel svoje významné miesto nie

¹ Príspevok je výstupom z grantovej úlohy VEGA 1/4587/07, Implementácia medzinárodných účtovných štandardov pre finančné vykazovanie a ich vplyv na metodiku účtovania a vykazovania v komerčných poisťovniach a v zdravotných poisťovniach.

sú žiadne pochybnosti. Ak si zoberieme verejne dostupné údaje o ukazovateli *price-to-book*² za takmer 5 300 spoločností obchodovaných na amerických burzových systémoch (NYSE, NASDAQ, AMEX) zistíme, že trhovú hodnotu spadá v rozsahu 96,81 % do intervalu 10 % a 1 000 % účtovnej hodnoty. Ak ale tento interval obmedzíme koridorom ± 20 % okolo účtovnej hodnoty (čomu zodpovedá hodnota *price-to-book* v intervale 0,8 až 1,2, zníži sa na tento počet iba na 19,55 % (schéma 2).

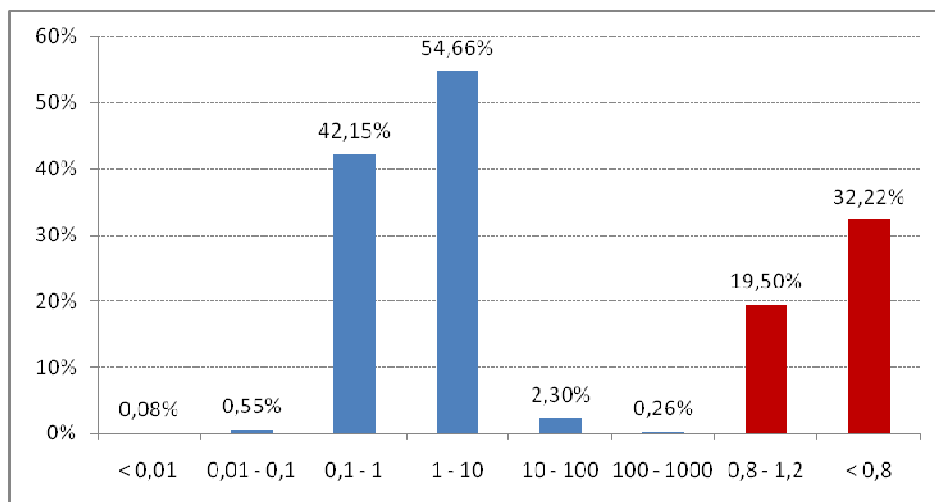

Schéma 2

To znamená, že zvyšná časť je buď pod vplyvom „náhodných výchyliek na trhu“ (čo je v takomto rozsahu pomerne málo pravdepodobné) a/alebo ju reprezentuje skutočnú hodnotu podnikov, ktorú ale účtovníctvo buď nezobrazuje, alebo nesprávne interpretuje³. V skutočnosti však môžu byť aj „náhodné výchylky“ výsledkom nesprávne nastaveného účtovného systému.

Na druhej strane, s ohľadom na zodpovednosť voči vlastným voličom, nesnažia sa politické elity (a teda aj národné reprezentácie štátov na medzinárodnej úrovni) skôr o to, aby účtovníctvo zobrazovalo reálny stav? Odpoveď žiaľ znie stroho: *Nie nevyhnutne*. Phillips (2009) uvádza príklad z oblasti národného hospodárstva, podľa ktorého údaje federálneho Úradu pre ekonomické analýzy (Bureau of Economic Analysis) o vývoji hrubého domáceho produktu v USA za 2. štvrtrok roku 2008 obsahovali implicitné údaje o tom, že zisky finančného sektora vzrástli medziročne o 27 % - a to v období prehlbujúcej sa finančnej krízy! Ak sa takéto snahy prejavujú na úrovni ekonomiky ako celku, je vcelku ľahké si predstaviť, že sa podobné pokusy objavujú aj nižších úrovniach, kde ide iba záujmy konkrétnych odvetví, podnikov, či dokonca jednotlivcov. V akademickom prehľade o vývoji účtovných pravidiel v USA (Zeff, 2005) sa uvádzajú hneď viaceré príklady takéhoto pôsobenia – či už prostredníctvom tlaku na Kongres, SEC, alebo na tvorcov štandardov. Príkladom môže byť vydanie buletínu ARB 48 v r.1957, ktorý umožňoval účtovať o (niektorých) podnikových kombináciách metódou združovania podielov – čo viedlo

² Tento ukazovateľ dáva do pomeru *trhovú cenu akcie a podiel vlastného imania pripadajúci na 1 kmeňovú akciu*. Aj keď nie úplne dokonalo ale predsa len vyjadruje rozdiel medzi tým, akú hodnotu prisudzuje podniku trh a aká je hodnota tohto podniku v účtovníctve.

³ Tieto údaje nám môžu slúžiť aj na potvrdenie existencie *mikrokreatívneho účtovníctva*, realizovaného na úrovni podnikov. Ak má ukazovateľ *price-to-book* hodnotu nižšiu ako 0,8 znamená to, že účtovná hodnota príslušného podniku je vyššia ako jeho trhovú hodnotu – a to aj po zohľadnení náhodného vplyvu v rozsahu 20 %. Čo naopak indikuje, že sa pravdepodobne opravné položky a/alebo rezervy nevytvárali v dostatočnej výške.

k celému radu problémov vzhľadom na netransparentnosť tejto metódy. Na začiatku 60. rokov došlo zas k rozporu o spôsobe účtovania daňových úverov medzi *Radou pre účtovné zásady* (Accounting Principles Board – APB) a podnikmi, ktoré mali o týchto úveroch účtovať. Následne sa *Komisia pre cenné papiere a burzy*⁴ (SEC) priklonila na základe politického tlaku na stranu podnikov a nepriamo určila, že okrem spôsobu povoleného APB bude akceptovať aj iný, pre podniky výhodnejší postup. V roku 1971 dokonca Kongres prijal zákon, ktorým v časti 101 uvádzal: *žiadnemu daňovníkovi nesmie byť, pre účely [predkladania] finančných správ v jurisdikcii federálnych orgánov, predpísaný konkrétny spôsob účtovania o [daňových] úveroch*. V prípade účtovania o výdavkoch na neúspešný geologický prieskum (ktoré sa mali podľa APB vykazať vo výsledku hospodárenia a podľa zástupcov ťažobného priemyslu aktivovať) uvádza Brilliof (1972): „*bolo takmer ponižujúce počuť najväznejších členov tejto najprestížnejšej skupiny v profesii pri nezávideniahodnom rozhodovaní medzi hlasovaním v súlade so svojim svedomím a hlasovaním o variante, o ktorom boli presvedčení že bude akceptovateľný*. Napriek tomu, že v roku 1973 bola APB nahradená Radou pre štandardy finančného účtovníctva (FASB), vplyv lobistických skupín zostal zachovaný – pôvodný štandard SFAS 19 (ktorý navrhoval v podstate to isté čo pôvodne navrhovala APB) bol pod tlakom lobistických skupín, za účasti SEC a na základe osobitného zákona Kongresu stiahnutý, a nahradený menej striktným štandardom SFAS 25, ktorý uvedený postup odporúčal, ale neprikazoval. Podobne došlo medzi rokmi 1975 a 1981 k úspešnému okliešteniu pravidla o vykazovaní kurzových rozdielov z prepočtu zahraničných investícií do výsledku hospodárenia a to prostredníctvom náhrady štandardu SFAS 8 štandardom SFAS52, ktorý naopak vyžadoval ich zahrnutie do vlastného imania. Exemplárnymi príkladmi lobizmu však boli až predpisy SFAS 123 (z r. 1995), ktorý pôvodne obsahoval povinnosť vykazať v nákladoch aj zamestnanecké požitky poskytované v podobe akcií, avšak táto povinnosť sa do finálneho štandardu nedostala⁵ a predpisy *Final Staff Positions* vydané ako odpoveď na finančnú krízu a umožňujúce stanoviť *fair value* v prípade limitovaných trhov na základe veľmi dubioznych predpokladov.

Ani v prípade **Európskej únie** sa však tvorba účtovných pravidiel nevyhla určitým tlakom. Nariadenie 1606/2002 totiž obsahuje ustanovenia, ktoré môžu efektívne blokať prijatie predpisov IFRS na území EÚ – či už v plnom rozsahu, alebo iba v časti⁶. Prakticky sa tieto ustanovenia naplnili už v prípade revízie IAS 39 z decembra 2003 umožňujúcej účtovnej jednotky výsledkovo oceňovať akýkoľvek finančný majetok alebo záväzok vo *fair value*. Výsledkom bolo, že na zásah európskych finančných inštitúcií (vrátane ECB) bola táto novela prevzatá EÚ iba čiastočne a schválená bola iba po úpravách, ku ktorým IASB neskôr (v r. 2005) siahla. Rovnako aj rozhodnutie o zmene účtovných pravidiel v prípade reklasifikácie finančných nástrojov (v r. 2008) udivovalo bezprecedentnou rýchlosťou (tvorba novely IAS 39, vrátane jeho prevzatia EÚ trvala kratšie ako mesiac) a bezškrupulóznou účelovosťou. Aj výsledkom týchto praktík sme svedkami skutočnosti, že trhy nie v plnom rozsahu akceptujú údaje z účtovníctva. Ak by to tak bolo, musel by aspoň v deň oznámenia dosiahnutých účtovných výsledkov dosahovať ukazovateľ *price-to-book* hodnotu blízku 1.

⁴ Prísne vzaté, až do relatívne nedávneho obdobia (2002) bola Kongresom poverená tvorba účtovných pravidiel iba federálna SEC. Tá však od konca 30. rokov 20. storočia pre tieto účely uznávala aj pravidlá zostavené účtovnou profesiou, reprezentovanou AICPA (Americkým inštitútom certifikovaných verejných účtovníkov) a jej poverenými orgánmi.

⁵ O jej schválení sa rozhodlo až o 7 rokov neskôr, a to na základe dvoch faktorov *účtovných škandálov* a medzinárodného štandardu IFRS 2.

⁶ Samozrejme, zdôvodnením bolo, že táto procedúra má zabezpečiť „blaho“ občanov EÚ a ochrániť ich tak od možného negatívneho vplyvu predpisov inštitúcií (IASB, IFRIC), ktoré *de iure* nemajú pred občanmi EÚ žiadnu zodpovednosť.

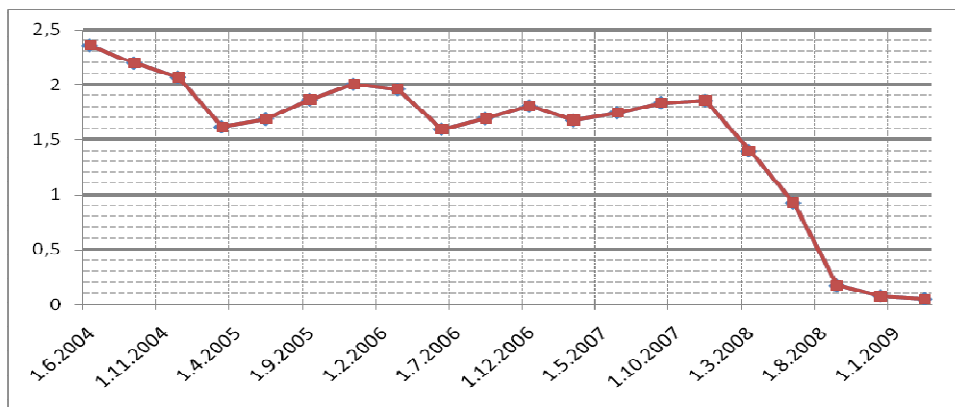

Schéma 3

Legenda: Pre ilustráciu týchto záverov sme zvolili príklad poisťovacej spoločnosti AIG (schéma 3). V priebehu rokov 2004 až 2007 bola hodnota price-to-book vždy vyššia ako 1,5. V priebehu rokov 2008 a 2009 sa však za roka znížil z 1,86 na 0,08 – dramatický pokles o vyše 95 %!

Abstrakt

Jednou z hlavnou úloh účtovnej závierky je poskytovanie *verného a pravdivého obrazu* o finančnej situácii a finančnej výkonnosti podniku – s cieľom napomáhať určitým skupinám zainteresovaných strán pri ich rozhodovaní. Pri plnení tohto cieľa existujú dve potenciálne hrozby – riziko, že účtovná jednotka nebude viesť účtovníctvo v súlade s účtovnými predpismi (mikrokreatívne účtovníctvo) a riziko, že tvorcovia týchto pravidiel podľahnú rôznej externým tlakom (makrokreatívne účtovníctvo). Tento príspevok sa tak zameriava na niektoré aspekty makrokreatívneho účtovníctva a jeho vplyv na verný a pravdivý obraz poskytovaný účtovnou závierkou.

Kľúčové slová: účtovné vykazníctvo, kreatívne účtovníctvo, politické aspekty účtovníctva

Summary

Financial Statements are deemed to provide *true and fair view* of the financial position and the financial performance of a business entity – in order to support certain groups of stakeholders in carrying out their decision responsibilities. There are two predominant obstacles – the risk, that such business entity is not keeping its books in line with the accounting standards (micro creative accounting) and the risk, that the standards setters will succumb to various sources of external pressure. This article is focused on the certain aspects of the later one and its impact on the true and fair view to be provided by the financial statements.

Key words: financial reporting, creative accounting, politics of accounting

JEL klasifikácia: M 41

Použitá literatúra:

- [1] BENSTON, J. G. et al.: *Worldwide Financial Reporting: The Development and Future of Accounting Standards*. New York : Oxford University Press, 2006. ISBN 978-0-19-530583-8
- [2] BRILOFF, A. J.: *Unaccountable Accounting*. New York : Harper & Row, 1972.

- [3] LEUZ, C. et al.: The Economics and Politics of Accounting. International Perspectives on Research, Trends, Policy, and Practice. New York : Oxford University Press, 2005. ISBN 978-0-19-928678-2.
- [4] PHILLIPS, K.: Bad Money. Reckless Finance, Failed Politics, and the Global Crisis of American Capitalism. New York : Penguin Books, 2009. ISBN 1-101-04456-X.
- [5] ZEFF, S. A.: The Evolution of U.S. GAAP: The Political Forces Behind Professional Standards. The CPA Journal, January 2005. New York : New York State Society of CPAs, 2005.
- [6] ZEFF, S. A.: The Evolution of U.S. GAAP: The Political Forces Behind Professional Standards. The CPA Journal, February 2005. New York : New York State Society of CPAs, 2005.

Kontakt:

Miloš Tumpach, doc, Ing. PhD., Katedra účtovníctva a audítorstva, FHI, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, tumpach@euba.sk

Stanislava Husárová, Ing., Katedra účtovníctva a audítorstva, FHI, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, stasiahusar@gmail.com